

УДК 378[81'367:811.161.2]

DOI <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2025-1.09>

Раїса ДРУЖЕНЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
raisadruzenenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7002-4273

ПРОФЕСІЙНЕ МОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА: АНАЛІЗ НОРМАТИВНОСТІ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ

Анотація. *Мета статті* – проаналізувати рівень сформованості нормативного професійного мовлення вчителів-філологів, запропонувати шляхи підвищення професійної мовленнєвої грамотності. **Методологія.** Професійне мовлення вчителя є предметом дослідження філософії, мовознавства, психології, педагогіки, лінгводидактики в аспекті вивчення природи, змісту, функцій поняття, осмислення педагогічних і психологічних умов розвитку, формування мовної свідомості, мовної пильності, мовної стійкості вчителя. Науковий напрям із проблеми формування нормативного професійного мовлення вчителя набув певного діапазону досліджень і відрізняється різнобічністю представлених результатів, зокрема пріоритетними напрямками є соціокультурний, дискурсивний, культуромовний, риторичний, комунікативний, професійно орієнтований. **Наукова новизна.** Проаналізовано текстовий матеріал (усна, письмова форма) освітянських сайтів, платформ; дописи вчителів, конспекти уроків та відеуроки інтернет-простору; мовлення здобувачів на заняттях та під час педагогічної практики. Аналітична робота підпорядкована чотирьом напрямкам, що відповідають компонентам професійної мовнокомунікативної компетентності вчителя, – лінгвістичному, технічному, прагматичному, предметному. Запропоновано шляхи подолання анормативів у професійному мовленні майбутнього вчителя-філолога: забезпечення професійно орієнтованого підходу до освітнього процесу, опертя на професійний дискурс як засіб навчання, розроблення системи спеціальних вправ і завдань, послідовне і системне впровадження їх під час викладання дисциплін освітньої програми, особливо дисципліни «Методика викладання української мови в закладах середньої освіти». **Висновки.** Автором зроблено висновок про необхідність моделювання спеціальної професійно орієнтованої технології з формування унормованого професійного мовлення фахівців указаної спеціальності та впровадження її в освітній процес, зокрема на заняттях із методики викладання української мови в закладах середньої освіти.

Ключові слова: професійне мовлення, нормативність мовлення, учитель-філолог, професійна мовнокомунікативна компетентність, професійно орієнтований підхід, професійно орієнтована система вправ, методика викладання української мови в закладах середньої освіти.

Raisa DRUZHENENKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language,
Boris Grinchenko Kyiv Metropolitan University
raisadruzenenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7002-4273

PROFESSIONAL SPEECH OF THE MODERN PHILOLOGIST TEACHER: ANALYSIS OF THE PROBLEM AND WAYS OF FORMATION

Abstract. *The purpose* is to analyze the level of formation of normative professional speech of philology teachers, to propose ways to improve professional speech literacy. **Methodology.** The professional speech of a teacher is the subject of research in the field of philosophy, linguistics, psychology, pedagogy, linguistic didactics in the aspect of studying the nature, content, functions of the specified concept, understanding the pedagogical and psychological conditions of development, the formation of linguistic awareness, linguistic vigilance, linguistic stability of the teacher. The scientific direction on the problem of forming normative professional speech of a teacher has acquired a certain range of research and is distinguished by the versatility of the presented results, in particular, the priority directions are socio-cultural, discursive, cultural-linguistic, rhetorical, communicative, professionally oriented. **Scientific novelty.** The text material (oral, written form) of educational sites and platforms was analyzed; teachers' posts, lesson notes and video lessons of the Internet space; students' speech in classes and during pedagogical practice. Analytical work is subject to four areas that correspond to the components of a teacher's professional linguistic and communicative competence –

linguistic, technical, pragmatic, subject. Ways to overcome anormatives in the professional speech of the future philology teacher are proposed: ensuring a professionally oriented approach to the educational process, relying on professional discourse as a means of learning, developing a system of special exercises and tasks, their consistent and systematic implementation during the teaching of the disciplines of the educational program, especially the discipline "Methodology of teaching the Ukrainian language in secondary education institutions". **Conclusions.** *The author concludes about the necessity of modeling a special professionally oriented technology for the formation of standardized professional speech of specialists of the specified specialty and its introduction into the Soviet process, in particular, in classes on the methodology of teaching the Ukrainian language in secondary education institution.*

Key words: *professional speech, normative speech, philology teacher, professional linguistic and communicative competence, professionally oriented approach, professionally oriented system of exercises, method of teaching the Ukrainian language in secondary education institutions.*

Постановка проблеми. Проблема формування професійного мовлення вчителя загалом і учителя-філолога зокрема є традиційною в науковому дискурсі й зумовлена актуалізацією професійно орієнтованого підходу до системи навчання у ЗВО. Дослідники аналізують усну і письмову форму фахового мовлення, систематизують типові мовні анормативи, переконують у необхідності розвитку досконалого мовлення, пропонують різноманітні методики формування високого рівня мовної особистості педагога.

Проблема набуває актуальності в умовах сьогодення, коли з-поміж особливо запитуваних професій у сучасній Україні МОН називає професію вчителя. Актуальність посилюється через розуміння певної залежності рівня мовлення учнів від рівня мовлення вчителя: цілком природно, що учні наслідують своїх учителів, тому слід дбати про зразкове, нормативне, етичне, естетичне, виразне, впливове, авторитетне мовлення наставника, що системно має формуватися впродовж навчання у ЗВО. А між тим, як помічають науковці, часто навіть у мовленні вчителів-філологів, чие мовлення має бути бездоганним, між знанням про нормативи мовленнєвої діяльності та реальним ситуаційним використанням нормативних мовних засобів, дотриманням комунікативних якостей існує деяка невідповідність.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Професійне мовлення вчителя є предметом дослідження в галузі мовознавства, психології, педагогіки, лінгводидактики [1], [2], [3], [4], [5], [6], [7], [8], [10], [12], [14]. Науковці демонструють розуміння природи, змісту, функцій указанного поняття, осмислюють педагогічні й психологічні умови розвитку, надають ваги формуванню мовної свідомості, мовної пильності, мовної стійкості вчителя.

Лінгводидактичний аспект формування нормативного професійного мовлення вчителя

знаходить вияв у концепціях професійно орієнтованих методик, що за мету мають експериментальне дослідження або з формування професійно-педагогічної комунікації, або з розвитку професійної мовнокомунікативної компетентності фахівця, або більш загальної проблеми мовної особистості вчителя.

Науковий напрям із проблеми формування нормативного професійного мовлення вчителя набув певного діапазону досліджень і відрізняється різнобічністю представлених результатів. За нашими спостереженнями, в основу концепцій формування мовної особистості вчителя, його професійного мовлення лінгводидакти кладуть різні підходи, наприклад: соціокультурний [13]; дискурсивний [9]; культуромовний [3], [4]; риторичний [2], [8]; комунікативний [14]; професійно орієнтований [10], [11]. Різномасштабність представлених наукових концепцій із запропонованої теми узагальнено кількома положеннями, які стануть основою для власного дослідження:

1) формування професійного мовлення майбутнього вчителя прийнято вважати складником його загальної професійної підготовки;

2) у сучасній науковій галузі поняття «професійне мовлення вчителя» представлено багатовекторно, а саме: як складник педагогічної майстерності, як інструмент педагогічної діяльності, як показник педагогічної культури, як засіб самовираження й самоутвердження, як запорука успішного формування нормативного мовлення учнів тощо;

3) науковці висловлюють одностайну думку про взаємозв'язок поняття «професійне мовлення вчителя» та «мовна особистість учителя»: мовну особистість учителя-словесника розглядають як довершену особистість; інтелігентну, шляхетну, виховану, високоосвічену людину, яка досконало володіє мовною системою як засобами спілкування, самореалізації

та самоствердження (знаннявий компонент); яка поважає рідну мову і виявляє мовну стійкість (діяльнісний компонент); яка здатна плекати любов і повагу до рідної мови у своїх учнів (ціннісний компонент) [14] – усі ці характеристики мовної особистості вчителя знаходять вияв у реальній професійній мовленнєвій діяльності;

4) основою реального професійного мовлення вчителя-філолога є сформована професійна мовнокомунікативна компетентність (поняття стало активним через популяризацію компетентнісного і професійно орієнтованого підходів як пріоритетних в освітніх програмах з підготовки майбутніх фахівців різних галузей), що забезпечується чотирма компонентами – лінгвістичним, технічним, прагматичним, предметним [14];

5) маркерами нормативного професійного мовлення сучасного вчителя-філолога в науковій літературі названо відповідність комунікативним ознакам культури мовлення (правильності, етичності, естетичності, точності, логічності, виразності, багатству, доречності, стислості, ясності тощо [7], а також гнучкість, емоційність, діалогічність, імпровізаційність, саморегулятивність, впливовість, адресованість [5].

Мета наукової розвідки – проаналізувати рівень сформованості нормативного професійного мовлення вчителів-філологів (дипломованих або майбутніх), усвідомити характер типових помилок, що трапляються в мовленні й комунікації, запропонувати шляхи підвищення професійної мовленнєвої грамотності.

Виклад основного матеріалу. Джерелом для аналітичної роботи у визначеному напрямі став сучасний педагогічний дискурс. До уваги брали текстовий матеріал (усна, письмова форма) освітянських сайтів, платформ; дописи вчителів, конспекти уроків та відеоуроки інтернет-простору; мовлення здобувачів вищої освіти на практичних заняттях (під час презентації проєктів, виконання вправ і завдань із формування методичної компетентності); проведені уроки (або фрагменти) на лабораторних заняттях та під час педагогічної практики; тексти документації з педагогічної практики (аналіз уроків учителя, самоаналіз проведених уроків, звіт із виробничої практики тощо).

Аналітична робота в межах нашого дослідження була підпорядкована чотирьом

напрямам, що відповідають компонентам професійної мовнокомунікативної компетентності:

– у межах *лінгвістичного компонента* було проаналізовано вміння вчителів послуговуватися нормативним варіантом літературної мови, а саме нормами усного і письмового мовлення: орфоепічними, акцентуаційними, орфографічними, пунктуаційними, лексичними, граматичними;

– відповідно до *технічного компонента* ми виявили рівень мовлення вчителів з погляду риторичних та культуромовних умінь, що забезпечує емоційність уроку, виразність, переконливість, мовне й інтонаційне багатство, образність, усвідомлену відмову від неемоційного та монотонного мовлення; вияви етичності, естетичності в мовленнєвій поведінці наставника; логічність і точність виголошення теми, мети уроку, сформульованого завдання на етапі вивчення нового матеріалу, проведення бесіди, тренування, узагальнення, підбиття підсумків тощо;

– згідно з *прагматичним компонентом* ми ставили за мету відстежити використання в мовленні й комунікації вчителя-філолога тих мовних засобів, які сприяють успіху в педагогічній взаємодії, адже урок – це комунікативна подія, а тому залежно від конкретної професійної ситуації вчитель повинен уміти толерантно звернутися до учня, зацікавити, захопити його, похвалити або змотивувати, обережно вказати на помилку, поставити запитання, грамотно сформулювати завдання, zorganizувати бесіду, встановити логічний зв'язок між етапами уроку, пожартувати тощо;

– *предметний компонент* передбачав аналіз анормативів у професійному мовленні вчителя-філолога з погляду володіння методичними знаннями та активного й доречного використання в мовленнєвій діяльності фахової термінології, зокрема назв етапів уроку, типів компетентнісного уроку, видів диктантів, форм роботи, сучасних методів, засобів навчання української мови та ін.

Вивчення мовлення сучасних учителів дало змогу зафіксувати анормативи за всіма чотирма напрямками, зокрема за *лінгвістичним напрямом* ми спостерігали анормативне наголошування слів (*чИтання, вИразно, мовЕць, навЕсти приклади*); анормативну вимову звуків (дзікання, цікання, оглушення дзвінких, м'яка

вимова шиплячих), а також груп приголосних звуків, наприклад: *Напишемо на [дошц`і]; Прочитаймо у [книжц`і];* ненормативне використання лексичних і фразеологічних одиниць, наприклад: *Підніміть руку, хто виконав; Чи є бажані? Дістаньте листочки й запишіть; В есе зустрічаються такі помилки; Даний матеріал законспекуйте; Відслідкуйте написання апострофа в поданих словах; Розкрийте підручники на сторінці 50; Висловіть свою власну думку; Підведемо підсумки уроку; Твоя відповідь вірна; Слідуюча вправа направлена на відпрацювання правил уживання м'якого знаку; Задайте питання один одному з теми, яку вивчили;* аномативне використання граматичних форм, до прикладу: *Давайте повторимо цей матеріал; Давайте виконаємо вправи на сторінці 37; Мета уроку – навчитися написанню великої букви у власних назвах; Наше завдання – навчитися вживанню апострофа (виразному читанню текстів); При читанні тексту зверніть увагу на використання автором слів у переносному значенні; При написанні речень зосередьте увагу на пунктуаційних знаках; Навчимося правилам м'якого знаку; Поставте слова у формі родового відмінку; Ірочка, ти вже впоралася? Іван, іди до дошки;* орфографічні аномативи у вживанні професійної термінології, що в основному пов'язані з недотриманням правил нового правопису (2019 р.): *кейс метод, онлайн уроки, відео-урок, медіа-технології, веб-квест, технологія проектування, пів-уроку, сторітелінг, медіа-засоби* (приклади написання взято з виконаних здобувачами освіти робіт та із професійно орієнтованих інтернет-джерел).

Ми навели приклади лише деяких аномативів, зафіксованих в усних і письмових формах мовлення сучасного вчителя-філолога, що спонукає до розроблення спеціальної системи вправ на основі проаналізованого мовленнєвого матеріалу і послідовного впровадження її в процес навчання здобувачів освіти відповідної спеціальності.

За технічним напрямом ми досліджували мовлення вчителя-філолога як риторичної та культуромовної особистості, виявляли відповідні аномативи. До прикладу, порушення культуромовних умінь спостерігаємо на рівні сформульованих конструкцій, часто позбавлених логіки: *Мета уроку – дати поняття*

паронімів (правильно *Маємо на меті опрацювати пароніми як групу слів за значенням*); *Таке значення несе фразеологізм* (правильно *Фразеологізм має таке значення*). Також, за нашими спостереженнями, часто молодим учителям бракує виразності, інтонаційного багатства, точності у формулюванні завдань, логічного викладу думок під час пояснень матеріалу чи завдання до вправ, і як результат – уроки втрачають емоційність, стають «безбарвними», монотонними, учні перепитують умову озвучених учителем завдань, сам учитель перестає отримувати задоволення від проведеного уроку. Звідси випливає ще один сегмент роботи викладачів у системі мовленнєвої підготовки майбутнього вчителя-філолога – сформулювати культуромовні й риторичні вміння вчителя, відпрацювати їх упродовж усього процесу підготовки з обов'язковим залученням корпусу професійно орієнтованих текстів і професійно змодельованих ситуацій.

Щодо *прагматичного напрямку*, за нашими спостереженнями, не всі здобувачі освіти розуміють повною мірою роль учителя на уроці як впливової та авторитетної особистості; не усвідомлюють комунікативної ролі на уроці; не здогадуються про існування різних видів запитань (уточнювальних, аналітичних, навідних, риторичних, синтетичних) задля активізації уваги учнів чи мотивації їх діяльності, для вивчення, закріплення чи повторення матеріалу; не вміють грамотно сформулювати завдання до вправ; їм не вдається м'яко й логічно перейти від одного етапу уроку до іншого тощо. А отже, перед викладачами ЗВО, які готують майбутнього вчителя-філолога, постає завдання зацентрувати увагу на формуванні прагматичного компонента його професійного мовлення, дати розуміння того, що вчитель на уроці – організатор процесу й ведучий, який має право не лише озвучувати тему, мету уроку та завдання до вправ, але й професійно керувати освітнім процесом, позитивно впливати на учнівську аудиторію, налагоджувати контакт зі здобувачами ЗСО, використовуючи різні комунікативні тактики.

Аналіз мовлення вчителя-філолога за *предметним напрямом* відбувався на основі спостереження вмінь послуговуватися методичним інструментарієм як в усному мовленні під час проведення уроків, так і в письмових

жанрах професійної діяльності, передусім у текстах конспектів уроків, профорієнтаційних чи мовно-літературних заходів, звітів про виконану діяльність. Наведемо кілька прикладів анормативного використання методичної термінології, які ми зафіксували як у мовленні вчителів на загальних освітянських сайтах, персональних сторінках, розміщених в інтернеті, так і в мовленні здобувачів відповідної спеціальності: *проведемо узагальнюючу бесіду* (правильно *узагальнювальну бесіду*), *рефлексивно-оцінюючий етап уроку* (правильно *рефлексивно-оцінювальний етап уроку*), *організаційний момент, оргмомент* (як етап уроку) (правильно *організаційно-мотивувальний етап уроку*), *розподільчий диктант* (правильно *розподільний диктант*), *хід уроку* (замість *перебіг уроку*), *виконаємо ситуативну вправу* (правильно *ситуаційну вправу*), *розділіться по троє* (правильно *об'єднайтеся по троє*).

Аналіз професійного мовлення сучасного вчителя-філолога спонукає до роздумів про науковий пошук оптимальних шляхів розв'язання проблеми. На наш погляд, дієвими будуть такі:

1. Забезпечити *професійно орієнтований підхід* до системи підготовки майбутнього вчителя-філолога, його професійного мовлення на основі активного залучення *професійного педагогічного дискурсу*;

2. Виробити наскрізну покрокову стратегію формування унормованого професійного мовлення майбутнього вчителя-філолога під час вивчення основних дисциплін освітньої програми і в такий спосіб забезпечити *міждисциплінарне інтегрування та реалізацію системного підходу* до підготовки;

3. Розробити спеціальну *професійно орієнтовану систему вправ і завдань* із формування орфоепічних, лексичних, граматичних,

стилістичних норм учителя як маркера лінгвістичного компонента професійного мовлення вчителя-філолога; культуромовних, риторичних норм – як маркера технічного компонента; комунікативних (комунікативно-стратегічних) норм – як маркера прагматичного компонента; методичних – як маркера предметного компонента;

4. Формування професійного мовлення майбутнього вчителя-словесника здійснювати *системно і послідовно* під час викладання дисциплін освітньої програми, особливу роль відводимо таким: «Вступ до спеціальності», «Орфографічний тренінг», «Орфоепічний тренінг», «Фонетика. Орфоепія» – на першому році навчання; «Лексикологія. Фразеологія», «Морфеміка. Словотвір» – на другому році навчання; «Морфологія. Орфографія», «Методика викладання української мови в ЗСО» – на третьому році навчання; «Синтаксис. Пунктуація», «Стилістика. Культура мовлення» – на четвертому році навчання.

Висновки. Аналіз наукової бази із запропонованого дослідження, а також живої мовленнєвої діяльності сучасних учителів-філологів (дипломованих і майбутніх) уможливило висновок про необхідність моделювання спеціальної *професійно орієнтованої технології* з формування унормованого професійного мовлення фахівців указаної спеціальності, що зумовлює системне й послідовне впровадження професійно орієнтованого підходу, зреалізованого на основі професійного педагогічного дискурсу і спеціально розробленої системи професійно орієнтованих вправ. У перспективі – розроблення системи вправ і завдань з формування грамотного професійного мовлення майбутнього вчителя-філолога для поетапної реалізації в межах освітньої програми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 257 с.
2. Голуб Н.Б. Викладання риторики майбутнім учителям-словесникам. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету*. 2006. Вип.7. С. 97–103.
3. Гулій І.Р. Культура професійного мовлення педагога: міждисциплінарні аспекти. *Молодий вчений*. 2019. № 5(69). С. 417–420.
4. Дубовик С.Г. Культура професійного мовлення як складник професійної культури вчителя. *Українська мова і література в школі*. 2014. Вип. 5. С. 43–46.
5. Калужна Т.Г. Культура педагогічного мовлення. *Методичні рекомендації*. Київ, 2011. 51 с.
6. Корніяка О.М. Культура спілкування педагога: психологічний вимір. *Актуальні проблеми навчання і виховання людей з особливими потребами* : збірник наукових праць. 2007. № 3(5). URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/247>
7. Кричун Л. До проблеми культури мовлення вчителя. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2018. Вип. 165. С. 513–516.

8. Мамчур Л. Формування мовно-риторичної компетентності майбутнього вчителя-словесника. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 8. Ч. 2. С. 182–186.
9. Нікітіна А.В. Педагогічний дискурс учителя-словесника : монографія. Київ : Ленвіт, 2013. 338 с.
10. Окуневич Т.Г. Формування образності мовлення студентів-філологів у процесі професійної підготовки. *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 2. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN18/index.htm>
11. Омельчук С.А. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.
12. Пентиліук М.І. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки. *Зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини*. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2014. Ч. 2. С. 290–297.
13. Семенов О. Мовна особистість учителя в соціокультурній парадигмі ХХІ століття. *Професійна освіта: педагогіка і психологія: Польсько-український щорічник*. Ченстохова–Київ, 2007. Вип. IX. С. 323–332.
14. Симоненко Т.В. Формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2007. 40 с.

REFERENCES:

1. Volkova, N.P. (2006). *Profesiino-pedahohichna komunikatsiia [Professional and pedagogical communication]*: Navch.posib. K.: Akademiia. [in Ukrainian]
2. Holub, N.B. (2006). Vykladannia rytoryky maibutnim uchyteliyam-slovesnykam [Teaching rhetoric to future language teachers]. *Visnyk Hlukhivskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Bulletin of the Glukhiv State Pedagogical University*, (7), 97–103. [in Ukrainian]
3. Hulii, I.R. (2019). Kultura profesiinoho movlennia pedahoha: mizhdystsyplynarni aspekty [The culture of a teacher's professional speech: interdisciplinary aspects]. *Molodyi vchenyi – A young scientist*, 5(69), 417–420. [in Ukrainian]
4. Dubovyk, S.H. (2014). Kultura profesiinoho movlennia yak skladnyk profesiinoi kultury vchytelia [The culture of professional speech as a component of the teacher's professional culture]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli -Ukrainian language and literature at school*, (5), 43–46. [in Ukrainian]
5. Kaliuzhna, T.H. (2011). *Kultura pedahohichnoho movlennia [Culture of pedagogical speech]*:Metodychni rekomendatsii. K., 51. [in Ukrainian]
6. Korniiaka, O.M. Kultura spilkuvannia pedahoha: psykholohichni vymir [The teacher's culture of communication: the psychological dimension]. *Aktualni problemy navchannia i vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy – Actual problems of education and upbringing of people with special needs*, 3(5), Electronic resource: <https://ap.uu.edu.ua/article/247>. [in Ukrainian]
- Krychun, L. (2018). Do problemy kultury movlennia vchytelia [To the problem of the teacher's speech culture]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky -Proceedings. Series: Philological sciences*, (165), 513–516. [in Ukrainian]
- Mamchur, L. (2013). Formuvannia movno-rytorychnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia-slovesnyka [Formation of the linguistic and rhetorical competence of the future teacher of lexicography]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia – Problems of modern teacher training*, (8) (Ch. 2.), 182–186.[in Ukrainian]
- Nikitina, A.V. (2013). *Pedahohichniy dyskurs uchytelia-slovesnyka [Pedagogical discourse of a lexicographer]*: monohrafiia. K. : Lenvit, 338. [in Ukrainian]
- Okunevych, T.H. (2012). Formuvannia obraznosti movlennia studentiv-filolohiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of speech imagery of philology students in the process of professional training]. *Naukovyi visnyk Donbasu – Scientific Bulletin of Donbass*, (2), Elektronnyi resurs : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN18/index.htm> [in Ukrainian]
11. Omelchuk, S.A. (2019). *Suchasna ukrainska linhvodydaktyka: normy v terminolohii i movna praktyka fakhivtsiv [Modern Ukrainian language didactics: norms in terminology and language practice of specialists]*, K.: Vydavnychiy dim “Kyievo-Mohylianska akademiia”, 356. [in Ukrainian]
12. Pentyliuk, M.I. (2014). Movna osobystist maibutnoho vchytelia-slovesnyka v konteksti profesiinoi pidhotovky [Linguistic personality of the future lexicographer in the context of professional training]. *Zb.nauk.prats Umanskoho derzh. ped. un-tu im.Pavla Tychyny – Collection of scientific works of the Uman state. ped. Pavlo Tychyna University*, Uman: FOP Zhovtyi O.O., (2), 290–297 [in Ukrainian]
13. Semenoh, O. (2007). Movna osobystist uchytelia v sotsiokulturnii paradyhmi KhKhI stolittia [Linguistic identity of the teacher in the sociocultural paradigm of the 21st century]. *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia: Polsko-ukrainskyi shchorichnyk -Professional education: pedagogy and psychology: Polish-Ukrainian yearbook*, Chensstokhova–Kyiv, (10), 323–332. [in Ukrainian]
14. Symonenko, T.V. (2007). Formuvannia profesiinoi movnokomunikativnoi kompetentsii studentiv filolohichnykh fakultetiv [Formation of professional linguistic and communicative competence of students of philological faculties]: Avtoref. dys. dokt. ped. nauk, 40. [in Ukrainian]